

بررسی ویژگی‌های بصری نگاره
تبریز از کتاب بیان منازل و گونه
شناسی عناصر ساختاری آن در قرن
۱۰ هجری

صویرنگاره تبریز 27b-28a از کتاب
بیان منازل و شماره گذاری عناصر
ترسیمی (Yurdaydin, 1963)
مأخذ: نگارندگان

بررسی ویژگی‌های بصری نگاره تبریز از کتاب بیان منازل و گونه شناسی عناصر ساختاری آن در قرن ۱۰ هجری

لیدابلیلان اصل * فهیمه دوستار **

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۲/۱۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۷/۷/۳

چکیده

کتاب بیان منازل سفر عراقین سلطان سلیمان خان نسخه خطی مصوری است که توسط نصوص مطراچی در قرن ۱۰ ق/ ۱۶ م به جهت اهداف سیاسی - نظامی تألیف شده و به روایت مسیر لشکرکشی دولت عثمانی از استانبول به شهرهای غربی ایران و بالعکس می‌پردازد. این ترسیمات توجه محققان زیادی را از حیطه‌های مختلف هنر، معماری و شهرسازی به خود جلب نموده و اعتقاد بر آن است که نگاره‌های این کتاب را می‌توان به عنوان مرجعی تصویری جهت شناخت ساختار و سازمان فضائی شهرهای مختلف در ۵۰۰ سال گذشته به شمار آورد. یکی از ترسیمات مهم این کتاب به سال ۹۴۴ ق/ ۱۵۲۷ م مربوط به شهر تبریز، پایتخت صفوی در زمان شاه طهماسب است.

بنابر ادعای نگارندگان، نگاره شهر تبریز به سبب اهمیت آن برای شاه سلیمان عثمانی براساس دقیق‌ترین اطلاعات وضع موجود ترسیم شده است. بنابر این هدف مقاله حاضر در گام اول بررسی ویژگی‌های بصری نگاره‌های ترسیم شده از کتاب بیان منازل و در گام بعدی تبدیل یافته‌های بصری به زبان ترسیمی قابل درکی برای شناسایی عناصر ساختاری تبریز در قرن ۱۰ ه.ق است.

در این راستا مقاله حاضر در پی پاسخ به این ۲ سوال اساسی است که: در نگاره‌های بیان منازل از چه ویژگی‌های بصری جهت ترسیم عناصر ساختاری شهرها استفاده شده است؟ و اینکه آیا با تحلیل این ویژگی‌ها می‌توان اقدام به گونه شناسی عناصر ساختاری شهر تبریز در دوره صفوی نمود؟ روش این تحقیق در گردآوری اطلاعات تاریخی - تفسیری با رویکرد پدیدارشناسانه و تحلیلی - تطبیقی در تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌هاست.

سرانجام بر اساس معیارهایی همچون الهام از مکاتب هنری مختلف، مکمل بودن متن و تصویر، زاویه دید، پایه هندسی ترسیمی، واقعی بودن عناصر، دید سه وجهی، مقیاس و نیز ویژگی‌های شکلی، تمامی عناصر مصنوع ترسیم شده در نگاره تبریز به دو دسته عناصر معماری شامل: مذهبی، خدماتی، حکومتی و عناصر شهری شامل تجاری، محلات مسکونی و ارتباطی تقسیم گردیدند.

واژگان کلیدی

تبریز اوایل صفوی، کتاب بیان منازل، نگاره تبریز، ویژگی‌های بصری، عناصر ساختاری

* دکترای معماری، دانشیار دانشکده هنر و معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. نویسنده مسئول

lidabalilan@hotmail.com

** کارشناسی ارشد معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران Email: f.doustar@gmail.com